

Є. О. ПАТЄХІН

ЗНАХІДКА НОСОРОГА В ПЛІОЦЕНОВИХ ВІДКЛАДАХ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ КРИМУ

Знахідки викопних носорогів на території Криму відомі лише в Севастополі [1] і на Тарханкутському півострові [8].

У Севастополі кістки носорогів, визначених О. О. Борисяком [1] як *Aceratherium zernowi* *typ.* і *Ac. zernowi* *var. asiaticum*, залягали у вапняках з морською і наземною фауною сарматського ярусу верхнього міоцену.

На Тарханкутському півострові, біля селища Чорноморського, три молочних верхніх премолояри *Dicerorhinus (Rhinoceros) etruscus* залягали в червоно-бурих глинах нижньочетвертинного віку.

Знайдені нами у 1962 р. верхні передньо- і задньокорінні зуби носорога¹ являють собою третє місцезнаходження викопних носорогів у Криму. Воно розташоване на віддалі двох кілометрів на північ від села Берегове Бахчисарайського р-ну. Викопні рештки залягали в жовто-бурих суглинках, що входять до складу континентальної товщі таврських глин, які віднесені М. В. Муратовим [6] до кімерійського ярусу середнього пліоцену. Товщу цих глин відносить до середнього і найвищих точок нижнього пліоцену також Г. О. Личагін [5]. Остання залягає на вапняках понтійського ярусу нижнього пліоцену і перекривається нижньочетвертинними покривними галечниками.

Знайдені зуби перебували у корінному заляганні на висоті 0,5 м від основи берегового обриву. До висоти 8 м обрив у цьому місці складається жовто-бурими глинами з лінзами суглинків. Далі, до висоти 15 м, залягають покривні галечники.

Зуби становлять щелепний ряд P^2-M^3 правої частини верхньої щелепи (рис. 1, 2) і передню половину цього ряду P^2-P^4 лівої сторони тієї ж щелепи. Розміри правих P^2-M^3 (в мм) вказані в табл. 1.

Виміри зроблені за В. Громовою [2]. Зовнішню довжину M^3 вимірювали два рази: довжина ектолофу (у чисельнику) і довжина ектометалофу (у знаменнику). Внутрішню довжину вимірювали перпендикулярно до переднього і заднього країв зуба. Передня і задня ширина — найбільша ширина переднього і заднього відділів, включаючи комірць. Заміри висоти не даються як нехарактерні внаслідок зношеності зубів.

Довжина $P^2-M^3=258$ мм; $P^2-P^4=118$ мм; $M^1-M^3=152$ мм.

Всі передньо- і задньокорінні зуби характеризуються наявністю парастилію, парастильної складочки, ребра протокона із зовнішнього боку ектолофу, вдявленості з внутрішнього боку парастилію, що моделює протоконуль і викликає зігнутість протолофа; відхиленням всередину задньої частини ектолофа; скошеністю назад прото- і металофа;

¹ Знахідка передана в Зоологічний музей Інституту зоології АН УРСР.

присутністю коміря на передньому боці внутрішньої частини протолофа. Всі ці ознаки посилюються при переході від P^2 до M^3 .

Лише в P^2 протолоф коротший металофа, в останніх зубах співвідношення між ними зворотне. При переході від P^2 до M^3 відбувається деяке збільшення протолофа і зменшення металофа.

У передньокорінних внутрішні кінці поперечних гребенів злились, виникли треті гребені, які замикають задні долинки; цього не спосте-

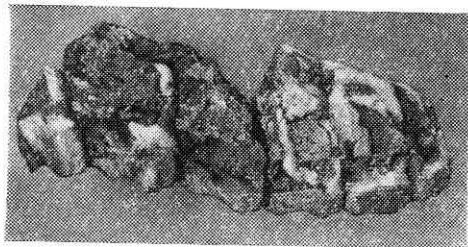
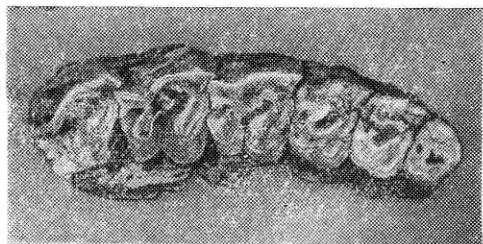

Рис. 1. Уламок верхньої щелепи з правими P^2 — M^3 ; жувальна поверхня; $1/5$ натуральної величини.

Рис. 2. Уламок верхньої щелепи з правими P^2 — M^3 ; бокова поверхня; $1/5$ натуральної величини.

рігається у задньокорінних. Розмір середньої долинки збільшується від P^2 до M^3 , форма її ускладнюється в цьому напрямку. Кроше і антекроше слабо намічаються у передньокорінних і добре виражені у задньокорінних. Криста присутня у M^2 і сильно розвинута у M^3 .

Розмір задньої долинки збільшується від P^3 до M^2 , у M^3 вона відсутня; дещо більший розмір її у P^2 , ніж у P^3 пояснюється меншою стертістю P^2 . Біля входу в середні долинки комірець утворює горбик на протолофі P^2 і металофі P^4 . Внутрішній кінець екто-металофу M^3 характеризується наявністю шиповидної п'ятки. У M^2 і особливо у M^3 майже злились кроше з антекроше і кристою. На зовнішньому боці ектолофа M^2 присутній цемент.

Таблиця 1

		P^2	P^3	P^4	M^1	M^2	M^3
Довжина	зовнішня	39	41	44	56	63	48,5 62
	внутрішня	29	34,5	40	45	48	51,5
Ширина	передня	39	57	63,5	66	68	61,5
	задня	45	54	57	59	48	—

З числа відомих середньопліоценових носорогів найбільш близький до нашої знахідки за формою і розміром зубів *Dicerorhinus orientalis* з околиці Ставрополя на Північному Кавказі. Його праві M^1 і M^2 , які знаходяться в колекції Палеонтологічного інституту АН СРСР, лише трохи поступаються за розмірами відповідним зубам носорога з околиць села Берегове і характеризуються другорядними відмінностями у будові: подвійна криста у M^2 , комірець утворює горбик біля входу в середню долинку і продовжується від передньої сторони протокона до середини його внутрішньої сторони, ектолоф дещо більш вигнутий в задній частині, слабше відхиляється всередину, внаслідок чого зуб звужується у задньому відділі, і металоф дещо довший, кроше у M^2 направлене по осі зуба, а в нашій знахідці відхиляється назовні.

Відмінності нашої знахідки від іншого представника цього роду

Dicerorhinus (Rhinoceros) schleiermacheri [7], що знаходиться в колекції Московського геологорозвідувального інституту, значно глибші. Останній характеризується більшою рельєфністю задньої частини зовнішньої стінки ектолофа, меншою випуклістю ребра протокона на зовнішній стороні ектолофа, меншим розвитком парастилію; M^3 не типовий, має гострий гіпокон, не з'єднаний з ектолофом; P^2 має додаткову долинку.

Aceratherium incisivum, зуби якого також є в колекції Московського геологорозвідувального інституту, характеризується значно меншими розмірами зубного апарата.

Таким чином, наша знахідка є першою знахідкою викопних носорогів у пліоценових відкладах Криму і найбільш близька до виду *Dicerorhinus orientalis*, що відомий на Північному Кавказі.

У районі села Берегове були знайдені зуби *Anancus (Mastodon) arvernensis* не в корінному заляганні [9] і третя метатарсальна кістка найбільш близька до *Hipparion elegans*, видобута з товщі таврських глин [4]. Знайдений нами носорог є істотним доповненням до цих елементів гіпаріонової фауни з околиць села Берегове.

За 8 км на північ від села Берегове у тій же товщі таврських глин кімерійського ярусу середнього пліоцену були знайдені зуб M^3 і бивень мастодонта *Tetralophodon aff. longirostris* [3].

Ряд знахідок викопної фауни в околицях села Берегове вказує на доцільність періодичних палеонтологічних спостережень на всьому протязі берегового обриву, складеного континентальними таврськими глинами, від села Качі до озера Кизил-Яр, через те що хвилі Чорного моря, що розмивають цей обрив, можуть відкрити нові рештки пліоценових ссавців.

Краткое содержание

В 1962 г. автором был найден обломок верхней челюсти носорога с правыми P^2-M^3 и обломок той же челюсти с левыми P^2-P^4 зубами. Зубы находились в коренном залегании в желто-бурых суглинках таврских глин, в 2 км к северу от с. Береговое. Возраст этой континентальной толщи: самые верхи нижнего плиоцена — средний плиоцен.

Найденные зубы близки по форме и размерам к *Dicerorhinus orientalis* из окрестностей Ставрополя на Северном Кавказе. Это первая находка носорога в плиоцене Крыма.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисьяк А. А. Севастопольская фауна млекопитающих. Вып. II. Тр. геол. ком., нов. сер., вып. 137, 1915.
2. Громова В. Гигантские носороги. Тр. Палеонт. ин-та АН СССР. М., 1959.
3. Лисенко М. И. Мастодонт (*Tetralophodon aff. longirostris* Саур.) з пліоценових відкладів Криму. Зб. праць Зоологічного музею Інституту зоології АН УРСР. 31. Вид-во АН УРСР, К., 1962.
4. Лысенко Н. И. О новой находке гиппариона в плиоцене Крыма. Палеонтологический журнал, 1960, № 3.
5. Лычагин Г. А. Геологическое строение и история развития равнинной части Горного Крыма.— В кн.: «Некоторые данные по стратиграфии, литологии, тектонике, нефтегазоносности и промышленной геологии Украины и Кавказа». Госстехиздат, 1958.
6. Муратов М. В. Краткий очерк геологического строения Крымского полуострова. Госгеолиздат, М., 1960.
7. Павлова М. В. *Rhinoceros schleiermacheri* Каур из окрестностей г. Ананьева. «Ежегодник по геологии и минералогии России». Т. 7, вып. 5, 1905.
8. Подгородецкий П. Д. Находка раннечетвертичной фауны на Тарханкутском полуострове и ее значение для палеогеографии Крыма. Изв. Крым. отдел. географ. о-ва СССР. Вып. 6, 1961.
9. Соколов Н. А. *Mastodon arvernensis* и *Hipparion gracile* из третичных образований Крыма. Тр. СПб. о-ва естествоиспытателей, 1882.

1054

Вісник Київського Університету

№ 7

Переврено 1974г.

СЕРІЯ ГЕОЛОГІЇ
ТА ГЕОГРАФІЇ

Бібліотека географічного факультету
Київського університету
Академічний міст, 1966

ВИДАВНИЦТВО КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
1966

15068